

De argumentatieve oriëntatie van *het is dat*

Alex Reuneker & Ronny Boogaart

Het Nederlands kent een impliciet conditionele constructie die met *het is dat p* een propositie in de protasis als waarheid voorstelt; de propositie in de apodosis – vaak ingeleid door (*maar/want*) *anders* – is tegenfeitelijk. De betekenis van de constructie kan dus als volgt geparafraseerd worden: ‘als p niet waar was geweest, dan was q waar geweest’ ($\neg p \rightarrow q$). Maar de functie van de constructie is specifiek: de conditie in de protasis wordt door de spreker gepresenteerd als een maar n t voldoende voorwaarde (‘het is *alleen maar* vanwege p dat q niet geldt’). Zo wordt het tegenfeitelijke scenario in de apodosis kracht bijgezet: de constructie heeft een positieve argumentatieve oriëntatie die vergelijkbaar is met (maar sterker is dan) die van *bijna*: ‘q was bijna waar geweest’.

1 Inleiding

Conditionele constructies worden niet altijd ingeleid door een conditioneel voegwoord zoals *als*, *indien*, *tenzij* of *mits*. Zo kent het Nederlands de conditionele inversieconstructie (*regent het, dan blijven we thuis*), maar ook nevenschikking met *en* kan conditioneel worden gebruikt (*nog één opmerking en je vliegt eruit!*) (Fortuin & Boogaart, 2009). Een andere impliciet conditionele constructie, die tot nu toe weinig aandacht heeft gekregen beha  ve n en is 2005 ingeleid door in (1).¹

- (1) PSV versloeg Heerenveen met 5-1 en profiteerde optimaal van de nederlagen van AZ en FC Twente. [...] De Friezen gaven de bezoekers de ruimte om te voetballen. In die situatie is de getalenteerde ploeg van Rutten op zijn best. *Het was dat* PSV wat slordig omsprong met de kansen, *anders* had de score nog hoger kunnen uitvallen. Heerenveen was geen schim van de frisse aanvalsmachine die dertien duels op rij ongeslagen was gebleven. (*Het Parool*, 19 december 2011)

De zin die begint met *het was dat* in (1), kan geparafraseerd worden met een expliciet conditionele constructie: ‘als PSV niet zo slordig met de kansen was omgesprongen, dan was de score wellicht nog hoger geweest’. In zo’n constructie met een conditioneel voegwoord wordt de voorwaarde in de bijzin veelal aangeduid als de *protasis* (p) en de hoofdzin als de *apodosis* (q) ($p \rightarrow q$). Als we die terminologie toepassen op de constructie in (1), dan kunnen we zeggen dat de schrijver in de protasis (*het was dat p*) een feitelijke stand van zaken presenteert die de situatie in de apodosis (*anders q*) heeft voorkomen: als p niet waar was geweest dan was q waar geweest ($\neg p \rightarrow q$) (Bennis, 2005).

In deze bijdrage willen we laten zien dat zo’n logische karakterisering van de betekenis van de *het is dat*-constructie niet voldoende is om de functie ervan te omschrijven. Die functie is namelijk specifiek: de conditie in de protasis wordt door de schrijver gepresenteerd als een maar n t voldoende voorwaarde om de situatie in de

apodosis te voorkomen. Zo stuurt de schrijver met de *het is dat*-constructie in (1) aan op de conclusie dat het maar weinig scheelde of Heerenveen had een nog grotere nederlaag dan de feitelijke eindstand ondergaan. De situatie in de apodosis van de constructie (q) is weliswaar tegenfeitelijk (de score is in werkelijkheid niet hoger uitgevallen), maar de inferenties die erbij horen (zó slecht speelde Heerenveen) zijn prominent, zoals ook blijkt uit de zin die volgt op de constructie (“Heerenveen was geen schim van de frisse aanvalsmachine...”). In dit opzicht is het effect van de constructie vergelijkbaar met dat van *bijna*, zoals beschreven door Verhagen (2002, 2005) in termen van ‘positieve argumentatieve oriëntatie’: de situatie nadert genoeg tot q om er dezelfde inferenties uit te kunnen afleiden als die met q verbonden zijn. Nadat we de notie ‘argumentatieve oriëntatie’ en de overeenkomst tussen *bijna* en *het is dat* hebben belicht (paragraaf 2), zullen we laten zien dat de positieve argumentatieve kracht van *het is dat* nog sterker is dan die van *bijna* (paragraaf 3).

2 Argumentatieve oriëntatie

Net als in (1) markeert de schrijver ook in het onderstaande voorbeeld met *anders*² de situatie in de protasis als ‘negatieve voorwaarde’ (‘als niet p’). Samen met de voltooid verleden tijd wordt zo de situatie in de apodosis als tegenfeitelijk gemarkeerd:³

- (2) Terwijl we thee (€1,90) en koffie (€2,00) met prima friandises nuttigen, vragen we ons af hoe De Missionaris voor deze prijzen zulke kwaliteit kan leveren. *Het is dat* de bijzondere wijnen de prijs iets opdrijven, *anders* waren we met z'n tweeën dik onder €100,00 gebleven. Prijs voor compleet diner voor twee personen inclusief drank: €99,65. (*De Gelderlander*, 15 december 2011)

Hoewel het tegenfeitelijk is dat de rekening “dik onder” de honderd euro bleef, kunnen de implicaties van die situatie door de lezer worden verbeeld en gebruikt voor verdere redeneringen. Gerlofs (2009) betoogt voor *counterfactual conditionals* in het algemeen dat ze kunnen fungeren als *hypothetical standpoint* (2009, p. 136). Ze geeft hiervan het voorbeeld in (3), dat met de *het is dat*-constructie geparafraseerd kan worden als in (3a).

- (3) It is a pity Tess arrives not until Thursday. *Had she been here on Wednesday*, we should have gone to the theatre together. (Voorbeeld 103, *Ibidem*)
- (3a) *Het is dat* Tess er woensdag nog niet is, *anders* hadden we met z'n allen naar het theater kunnen gaan.

Zowel in (3) als in (3a) is het overduidelijk waar dat Tess op woensdag niet aanwezig is. Gerlofs beargumenteert dat een dergelijke uiting “for the sake of the argument” wordt gedaan (2009, p. 136). Ze stelt dat “both participants in the discussion know that Tess will not be there on Wednesday. Nevertheless, they continue discussing whether in the event that Tess could be there on Wednesday, it would be a good idea to go to the theatre together” (2009, p. 138). De reden van het uitdrukken van een tegenfeitelijke situatie is ook in de *het is dat*-constructie niet zozeer het *beschrijven* van een situatie die geen werkelijkheid is, maar juist het oproepen van een scenario waarin die situ-

atie wel werkelijkheid zou zijn. Ook voor (2) geldt deze uitleg: de schrijver geeft toe dat de eindrekening bijna 100 euro bedroeg, maar het gaat hem er toch vooral om te benadrukken dat in het restaurant zeer smakelijk te eten is voor weinig geld. Het sturende effect dat hierdoor ontstaat, kan goed worden vergeleken met dat van *bijna*:

- (4) John was *bijna* geslaagd voor het examen.

In (4) drukt de schrijver uit dat John niet geslaagd is. In descriptieve zin impliceert “bijna geslaagd” immers “niet geslaagd” (*bijna* $q \rightarrow \neg q$). Toch kent “*bijna* geslaagd” dezelfde positieve argumentatieve oriëntatie als “wel geslaagd”, zij het minder sterk. Zoals Verhagen (2002, p. 105-106; 2005, p. 45-60) betoogt, nadert de situatie die wordt ingeleid door *bijna* genoeg tot situatie q om er dezelfde inferenties uit te kunnen afleiden als die met q verbonden zijn. De schrijver kan zo met *bijna* een scenario oproepen waarin John wél is geslaagd voor het examen. Dat dit inderdaad het geval is, blijkt uit de onderstaande vervolgzinnen, die compatibel zijn met het geïnfereerde, alternatieve scenario (zoals in 4a), maar incompatibel met de feitelijk beschreven situatie (zoals in 4b):

- (4a) John was *bijna* geslaagd voor het examen, *dus* ik denk dat hij het herexamen wel zal halen.
(4b) # John was *bijna* geslaagd voor het examen, *dus* ik denk dat hij het herexamen niet zal halen.
(Naar voorbeeld 19 in Verhagen, 2002, p. 105)

Hoewel de schrijver in (4a) een feitelijke situatie beschrijft waarin John niet is geslaagd voor het examen, is het in (4a) opgevoerde *dus*, dat hier een epistemisch-causaal verband aanduidt, compatibel met de positieve inferenties die behoren tot de situatie waarin John wél is geslaagd. Dat de inferenties die de schrijver oproept met *bijna* sterker zijn dan de werkelijk beschreven situatie bewijst de incoherentie van (4b). Ook voor de *het is dat*-constructie geldt dat de inferentie die wordt opgevoerd (wel q) prominenter is dan de feitelijk beschreven situatie ($\neg q$):

- (4c) John heeft hard gewerkt. *Het is dat* hij een kater had, *anders* was hij wel geslaagd voor het examen. Ik denk dat hij het herexamen dus wel zal halen.
(4d) # John heeft hard gewerkt. *Het is dat* hij een kater had, *anders* was hij wel geslaagd voor het examen. Ik denk dat hij het herexamen dus niet zal halen.

Uit (4c) en (4d) blijkt het sturende effect dat vergelijkbaar is met dat van *bijna*. Ook uit geattesteerde voorbeelden blijkt dit argumentatieve effect:

- (5) *Het is dat* Jeroen Hertzberger een hoofdrol vervulde en tweemaal scoorde, *anders* had het er somber uitgezien voor de thuisclub. *Het fluitsignaal klonk dan ook meer als een bevrijding, dan dat er een Rotterdams feestje kon worden gevierd.* (AD/Rotterdams Dagblad, 21 maart 2011)

Met “dan ook” in (5) reageert de schrijver op de geïnfereerde situatie waarin het er somber uitzag voor de thuisclub. Daarom klonk het fluitsignaal als een bevrijding. Ook

hier is een vervolgzin die voortborduurde op de zuiver descriptieve betekenis (“het zag er niet somber uit”) incoherent:

- (5a) # *Het is dat* Jeroen Hertzberger een hoofdrol vervulde en tweemaal scoorde, *anders* had het er somber uitgezien voor de thuisclub. Het fluitsignaal klonk dan ook meer als het startsein voor een Rotterdams feestje, dan als een bevrijding.

Maar er blijkt ook een opvallend verschil te bestaan tussen zinnen met *bijna* en de *het is dat*-constructie: in de protasis van de *het is dat*-constructie wordt steeds een ‘extra’ argument gegeven (‘John had een kater’, ‘Jeroen Hertzberger vervulde een hoofdrol’) om te verantwoorden dat de situatie in de apodosis tegenfeitelijk is; dit gebeurt in een *bijna*-constructie niet. Dit argument is altijd maar *nét* voldoende om de tegenfeitelijke situatie te voorkomen. In de rest van deze bijdrage betogen wij dat dit de constructie haar argumentatieve kracht geeft.

3 Argumentatieve kracht

Om de positieve inferenties van het scenario waarin de apodosis *wél* waar is kracht bij te zetten, drukt de schrijver met de *het is dat*-constructie een minimale conditie uit en benadrukt zo het maar *nét* voorkomen van die situatie, zoals in (6).

- (6) Natuurlijk was het geen echt projectiel, maar de informatie die hij bij zijn inspraak op tafel legde had wel een explosief effect. *Het was dat* de wethouders van Muidersdal demissionair waren, *anders* had er zomaar een motie van wantrouwen tegen de wethouder Vera van Natten (VVD) ingediend kunnen worden. (*De Gooi- en Eemlandier*, 2 december 2011)

De schrijver van (6) drukt uit dat er geen motie van wantrouwen tegen de wethouder werd ingediend, maar maakt tevens duidelijk dat het tegenovergestelde zeer waarschijnlijk was. Slechts het feit dat de wethouders demissionair waren heeft de tegenfeitelijke situatie voorkomen. Om tot een dergelijke lezing te komen, is meer informatie nodig dan expliciet wordt gegeven; Ducrots (1996) *topoi*-theorie biedt hier uitkomst.

3.1 Gedeelde achtergrondkennis en inferenties

Ducrot betoogt dat “when you have an argumentative string of the type *argument* → *conclusion*, there is always a reference to a third term which is distinct from both the argument and the conclusion, and which allows you to bridge the gap from one to the other” (1996, p. 142). Hij geeft het volgende voorbeeld:

- (7) Het is warm. Laten we gaan wandelen! [onze vertaling; AR & RB]

Uit (7) wordt niet direct duidelijk wat de twee beweringen (“het is warm” en “laten we gaan wandelen”) verbindt. De door spreker en hoorder gedeelde achtergrondkennis of *topos* “warmte maakt een wandeling aangenaam” maakt het mogelijk de warmte als argument te (h)erkennen voor het voorstel een wandeling te maken. Deze achtergrond-

kennis is echter zo algemeen, dat het geen moeite kost om (7) te interpreteren. Ducrots *topoi*-theorie blijkt ook vruchtbaar voor de analyse van de *het is dat*-constructie.

Dat een topos algemeen is, betekent niet dat deze universeel geldig is. In de *het is dat*-constructie wordt altijd een uitzondering op zo'n topos gepresenteerd, zoals blijkt uit het contrast tussen (6) en de expliciet conditionele parafrase in (6a).

- (6a) *Als* de wethouders van Muiden demissionair waren, *dan* kon er geen motie van wantrouwen tegen wethouder Vera van Etten (VVD) worden ingediend.

Waar in (6a) niet meer dan een inhoudelijk-conditioneel verband wordt geuit, presenteert de schrijver in (6) een situatie waarin de demissionaire status van de wethouder maar *nét* voldoende voorwaarde was om een motie van wantrouwen te voorkomen. De relatie tussen protasis en apodosis kan worden begrepen met behulp van gedeelde achtergrondkennis, in dit geval “hoe belastender de informatie, hoe groter de kans op een motie van wantrouwen.” Dit betekent dat de conditionele relatie tussen protasis en apodosis afhankelijk is van de causale relatie in de topos waarop aanspraak wordt gemaakt. Om de uitzonderingssituatie in (6) te kunnen begrijpen moet de lezer weten dat belastende informatie – met een “explosief effect” – een sterke aanleiding is voor een motie van wantrouwen. Dergelijke *topoi* zijn algemeen en vormen *shared beliefs* binnen een taalgemeenschap (Ducrot, 1996, p. 150). De relevante achtergrondkennis functioneert zo als *common ground* (Verhagen, 2005, p. 7) en kan zo algemeen zijn als in de volgende voorbeelden:

- (8) Hoe warmer het is (P), hoe aangenamer het is om te wandelen (Q).
(9) Hoe meer geld iemand heeft (P), hoe gelukkiger hij is (Q).

De twee topos-eigenschappen (P) en (Q) zijn bijvoorbeeld scalair: “they are properties which you can have more or less of” (Ducrot, 1996, p. 152). Zo is in (8) de warmte (P) scalair, maar ook de ‘aangenaamheid van wandelen’ (Q). In (9) is de hoeveelheid geld (P) scalair, evenals de mate van geluk (Q). Zoals blijkt uit (8) en (9), is ook het verband tussen deze toposeigenschappen scalair. Het onderstaande voorbeeld vormt een illustratie.

- (10) De mannen van Orca’s hadden zaterdag geen kind aan Voorburg. [...] Met 32-11 in het eerste kwart was de klus geklaard. *Het was dat* de Orca’s het laatste kwart met weinig intensiteit speelde [sic; AR & RB], *anders* hadden de gasten nooit 49 punten gescoord (eindstand 92-49). (*De Stentor/Dagblad Flevoland*, 5 december 2011)

In (10) wordt gebruikgemaakt van de achtergrondkennis “hoe slechter een basketbalploeg speelt (P), hoe minder punten de ploeg behaalt (Q).” Het verband tussen de toposeigenschappen is recht evenredig: een afname in spelkwaliteit (\downarrow P) leidt tot een lager puntenaantal (\downarrow Q). De bewering in de apodosis representeert een positie op schaal Q: de Voorburgse basketbalploeg heeft 49 punten behaald. Het bijzondere aan de *het is dat*-constructie is dat de apodosis een positie op toposschaal Q representeert, maar dat de bewering in de protasis geen positie inneemt op schaal P: het feit dat de tegenpartij met weinig intensiteit speelde, representeert geen positie op de schaal “spelkwaliteit van de betreffende basketbalploeg” (P). Een bepalende eigenschap van de constructie is daarom dat *zonder* de bijbehorende positie op schaal P wél een be-

paalde positie op schaal Q wordt gepresenteerd. Zo blijkt uit (10) dat tegenpartij Orca's "geen kind aan Voorburg" had (een lage p-waarde). Gebruikmakend van de topos vormt de lezer de verwachting dat de ploeg daarom erg weinig punten zal hebben behaald (een verwachte lage q-waarde). Deze inferentie wordt door de schrijver echter tegengesproken in de apodosis: het aantal punten is relatief hoog uitgevallen ("anders hadden de gasten nooit 49 punten gescoord"). Dat het puntenaantal niet lager is, heeft de ploeg uit Voorburg niet te danken aan de kwaliteit van het eigen spel, maar aan een reden buiten de topos die door de schrijver wordt gegeven in de protasis: de Orca's speelden het laatste kwart met weinig intensiteit.

Op basis van gedeelde achtergrondkennis en context wordt door de hoorder een bepaalde verwachting gevormd. Zoals blijkt uit de tegenfeitelijkheid van de apodosis wordt deze inferentie tegengesproken. De situatie in de protasis is daarvan de oorzaak en ligt buiten de topos. Zo wordt in (6) op basis van belastende informatie een motie van wantrouwen verwacht, maar de demissionaire status van de wethouders heeft zo'n motie voorkomen. De lezer van (10) verwacht op basis van het slechte spel van Voorburg dat de ploeg weinig punten zal hebben gescoord, maar de afnemende intensiteit van het spel van de tegenpartij heeft die situatie voorkomen.

3.2 Concessiviteit

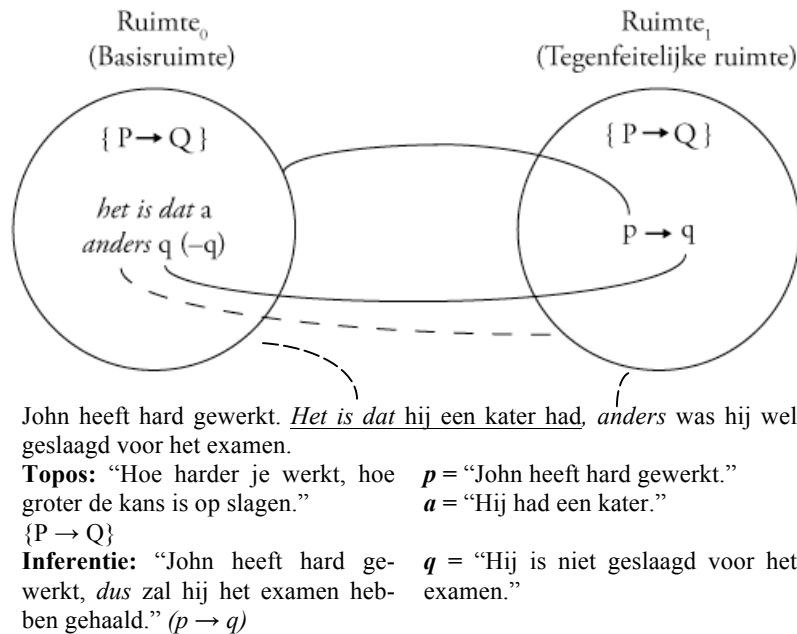
Het feit dat de in de protasis genoemde voorwaarde altijd buiten de opgeroepen topos ligt, wordt door de schrijver gebruikt om de uitgedrukte situatie als uitzondering te presenteren. Hieruit blijkt dat de constructie een concessief aspect heeft. Zowel de algemene geldigheid van de topos als de tegenfeitelijkheid van de apodosis wordt in de voorbeelden immers toegegeven. Hiermee verschilt het concessieve aspect van de *het is dat*-constructie in een belangrijk onzicht van de functie van *hoewel*, het standaardvoorbeeld van een concessieve constructie.

- (11) *Hoewel* John hard heeft gewerkt, is hij niet geslaagd voor het examen.
(Naar voorbeeld 5 in Verhagen, 2000, p. 365)

Ook in (11) roept de schrijver gedeelde achtergrondkennis op: "hoe harder je werkt, hoe groter de kans is op slagen." In de concessieve uiting in (11) expliciteert de schrijver beide toposeigenschappen (*hard werken* en *kans op slagen*). Er wordt een situatie opgeroepen waarin een normaliter geldige inferentie ongedaan wordt gemaakt: hard werken leidt tot (een hogere kans op) slagen, maar in dit geval is John toch gezakt. Het concessieve aspect van de *het is dat*-constructie is complexer, omdat de schrijver in de protasis juist een propositie presenteert die buiten de topos ligt:

- (11a) John heeft hard gewerkt. Het is dat hij een kater had, anders was hij wel geslaagd voor het examen.

Er is in (11a) een extra argument ("John had een kater") nodig om te benadrukken dat het weinig scheelde of John was geslaagd – zo wordt een situatie verbeeld waarin John wel was geslaagd. Hiermee geeft de schrijver zowel de algemene geldigheid van de topos als de tegenfeitelijkheid van de inferentie toe ('ik zou op basis van zijn harde werken verwachten dat John was geslaagd, maar dat is dus niet zo', zie ook Verhagen, 2000, p. 367). De onderstaande visualisatie in *mental spaces* (zie Fauconnier, 1994, p. 115; Dancygier & Sweetser, 2005, p. 76) maakt dit inzichtelijk:

Figuur 1: mental spaces-configuratie voor (11a)

De basisruimte in de bovenstaande afbeelding kan worden opgevat als de feitelijke ‘hier en nu’-situatie waarin (11a) wordt uitspoken. Uit de basisruimte wordt, door middel van de *het is dat*-constructie, een tegenfeitelijke ruimte geopend waarin de topos $\{P \rightarrow Q\}$ geldt en waarin op basis van de in de context gegeven bewering p situatie q wordt geïnfereerd. Dat deze situatie tegenfeitelijk is, blijkt uit het feit dat in de basisruimte een argument (a) wordt gegeven dat situatie q heeft voorkomen. Dit argument (de kater van John) valt echter buiten de topos en was maar net voldoende om John te laten zakken. In “highly similar circumstances” (Verhagen, 2000, p. 367) zou de inferentie dat John was geslaagd een geldige causale inferentie zijn, maar zijn kater heeft deze prestatie voorkomen.

3.3 ‘Net aan’-semantiek

Met de *het is dat*-constructie wordt een uitzonderingssituatie gepresenteerd. Zo markeert de constructie in (11a) een uitzondering die de algemene regel bevestigt, inclusief de reden voor die uitzondering. Ook voor Ducrots voorbeeld in (7) is een extra argument nodig om tot de ‘net aan’-interpretatie te komen:

- (7a) A: Het is warm. Laten we gaan wandelen!
 B: *Het is dat* er een interessant interview op de televisie is, *anders* zou ik met je meegaan.

In (7a) geeft spreker B een causale inferentie toe: op basis van de warmte is een eindje lopen een goed idee. Toch neemt hij het voorstel niet aan en daarvoor is een andere,

buiten de topos liggende reden: er is een televisie-interview waarvoor spreker B graag thuisblijft.

Net als met de door Welschen (1999) beschreven negatief gebonden *of*-constructie (“het scheelde weinig *of* ik was mee gaan wandelen”) brengt de schrijver met de *het is dat*-constructie twee standen van zaken (wel of niet gaan wandelen, q of $\neg q$) dicht bij elkaar. De ruimte tussen deze standen van zaken wordt geminimaliseerd – Welschen noemt dit verschijnsel *polaire contractie* (1999, p. 320) – en dit minimaliseren heeft betrekking op de status van de eerste situatie als voorwaarde;⁵ die is maar n t voldoende en de ruimte om deze voorwaarde ruimer te interpreteren wordt middels de ‘net aan’-semantiek van de constructie beperkt. Het verschil tussen situatie q en $\neg q$ wordt zo geminimaliseerd tot wat Vandeweghe (2005, p. 3) omschrijft als “graadaanduidend ‘niets’”.⁶

Hoewel de argumentatieve oriëntatie van de *het is dat*-constructie en die van *bijna* overeenkomen, zorgt de ‘net aan’-semantiek ervoor dat de schrijver de positieve inferenties van het scenario waarin de apodosis w l waar is, extra prominent maakt voor de lezer. De schrijver brengt met de *het is dat*-constructie immers twee standen van zaken dicht bij elkaar en de situatie in de protasis wordt als een maar n t voldoende voorwaarde gepresenteerd. De mogelijkheid om deze voorwaarde ruimer te interpreteren wordt zo de pas afgesneden. De tegenfeitelijke situatie is in de gegeven voorbeelden steeds maar net voorkomen en zo is er altijd sprake van een uitzonderingssituatie: tegen de verwachting in is de situatie in de apodosis tegenfeitelijk en de situatie in de protasis is daarvoor verantwoordelijk.

4 Conclusie

In deze bijdrage hebben wij het effect van de *het is dat*-constructie geanalyseerd in termen van argumentativiteit aan de hand van voorbeelden uit krantenberichten hebben wij proberen aan te tonen dat de constructie een specifieke ‘net aan’-semantiek kent die inzichtelijk kan worden gemaakt in termen van conditionaliteit, polaire contractie, concessiviteit en *mental spaces*. Deze constructie-eigenschappen dragen allemaal bij aan de specifieke, sturende kracht van de constructie, die lijkt op (maar sterker is dan) die van *bijna*. In het onderstaande schema zijn deze constructie-eigenschappen nogmaals schematisch weergegeven aan de hand van het eerdere voorbeeld (5).

- (5) *Het is dat* Jeroen Hertzberger een hoofdrol vervulde en tweemaal scoorde, *anders* had het er somber uitgezien voor de thuisclub. *Het fluitsignaal klonk dan ook meer als een bevrijding, dan dat er een Rotterdams feestje kon worden gevierd.*

1 <i>Relevante topos wordt opgeroepen.</i>	“Hoe beter een hockeyteam speelt (P), hoe hoger de kans op winst (Q).” (Het verband tussen P en Q is recht evenredig.)
2 <i>Feit uit context: lage p-waarde.</i>	“[Maar] bij de wijze waarop de 3-2 zege tegen Den Bosch tot stand kwam, kunnen de nodige vraagtekens worden gezet”, “de ploeg van trainer Hans Streeker had het vizier niet op scherp staan” en “zij verzuimden daarna het karwei af te maken.”

3	<i>Inferentie lage q-waarde op basis van p-waarde en topos.</i>	Hockey Club Rotterdam zal de wedstrijd hebben verloren.
4	<i>Argument a in de protasis ligt buiten de topos.</i>	“Jeroen Hertzberger vervulde een hoofdrol en scoorde tweemaal.”
5	<i>Argument a is een maar nét voldoende voorwaarde.</i>	Het scheelde weinig of Rotterdam had de wedstrijd verloren.
6	<i>Conclusie in apodosis wijkt af van inferentie maar wordt toegegeven (concessie).</i>	Rotterdam heeft de wedstrijd niet verloren, (hogere q-waarde dan verwacht), maar alleen omdat Jeroen Hertzberger een hoofdrol vervulde en tweemaal scoorde. Dit betekent dus niet dat de thuisploeg goed speelde.
7	<i>Inferentie sterker dan descriptieve betekenis.</i>	“Het laatste fluitsignaal klonk <u>dan ook</u> meer als een bevrijding, dan dat er een Rotterdams feestje kon worden gevierd.”

Redeneerschema behorende bij (5)

Waar een logische karakterisering als “A = waar; als ¬A, dan B” (Bennis 2005) vooral de descriptieve betekenis van de *het is dat*-constructie benadrukt, hebben wij aan de hand van de ‘net aan’-semantiek van de constructie laten zien dat een schrijver de constructie argumentatief kan inzetten om een specifiek effect te bewerkstelligen: de conditie in de protasis wordt door de schrijver gepresenteerd als een minimaal voldoende voorwaarde om de situatie in de apodosis te voorkomen en zo wordt de bijna-realiteit van de tegenfeitelijke situatie benadrukt.

In onderzoek naar conditioniteit staat veel de expliciet conditionele *als-/if*-constructie centraal en gaat de aandacht met name uit naar de verschillende soorten relaties die er tussen protasis en apodosis kunnen bestaan. Zo maken Dancygier en Sweetser (2005) onderscheid tussen *content*, *epistemic* en *speech-act conditionals*. Op grond van de inhoudelijke, causale relatie die er in de *het is dat*-constructie moet worden aangenomen tussen de situatie van de protasis en die van de apodosis, zouden alle voorbeelden die we hebben besproken, als *content conditionals* (‘semantisch’) geïnclassificeerd worden. Dat neemt niet weg dat de constructie *als geheel* een duidelijke pragmatische, argumentatieve functie vervult in het discours. Met deze bijdrage hebben we proberen te laten zien dat conditioniteit niet beperkt is tot expliciete *als-dan*-uitingen en dat een analyse van conditionele constructies in termen van argumentativiteit vruchtbaar kan zijn.

Noten

1. De voorbeelden in deze bijdrage zijn afkomstig uit het LexisNexis-krantencorpus uit maart en december 2011 (zie Reuneker, 2012).
2. Volgens Smessaert en Van Belle (2010) is een van de functies van het bijwoord *anders* het markeren van een ‘negatieve voorwaarde’: “*anders* indicates that the first clause

functions as a negative condition for the second clause” (2010, p. 142). *Anders* kan zo worden gebruikt om middels een tegenfeitelijk scenario aan te tonen wat had kunnen gebeuren als niet aan de ‘voorwaarde’ in de protasis was voldaan (zie ook Reuneker, 2012, pp. 49-76).

3. Zie ook de ANS (28-3-3-2) en Declerck en Reed (2001, p. 111, 140).

4. Dancygier en Sweetser stellen dat “every speaker’s reality space is different from every other person’s reality” (2005, p. 31). Fauconnier stelt dat de basisruimte de werkelijkheid is zoals de spreker deze begrijpt (1994, p. 15).

5. Deze uitleg is in lijn met Fauconnier (1997, p. 110), die stelt dat tegenfeitelijke mentale ruimtes het verschil tussen de feitelijke en tegenfeitelijke situatie kunnen benadrukken. In de *het is dat*-constructie wordt zo benadrukt hoe minimaal de negatieve voorwaarde in de protasis is.

6. Zie ook het begrip *marginale fase* in Devos en Vandeweghe (2000, p. 13) en Lee (1987, p. 389).

Literatuur

- Bennis, H. (2005). Het is dat *Ad* dat zegt. In *A.D. 2005 – Taalkundige artikelen voor Ad Welschen*. Geraadpleegd op 1 maart 2011, <http://cf.hum.uva.nl/dsp/nederlandsetaalkunde/NTKonderzoek.htm>
- Dancygier, B., & Sweetser, E. (2005). *Mental spaces in grammar: Conditional constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Declerck, R., & Reed, S. (2001). *Conditionals: A comprehensive empirical analysis*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Devos, M., & Vandeweghe, W. (2000). Betekensen van het artikel *net*. In S. Gillis, J. Nuyts, & J. Taelaeman (Red.), *Met taat om 'ae tuin geleid. Opstellen voor Georges de Schutter* (pp. 137-159). Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen.
- Ducrot, O., Žagar I.Ž., & MacEvoy, S. (1996). *Slovenian lectures: Argumentative semantics = Conférences Slovènes: Sémantique argumentative*. Ljubljana: ISH Inštitut Za Humnistične študije Ljubljana.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fauconnier, G. (1997). *Mappings in thought and language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fortuin, E., & Boogaart, R. (2009). Imperative as conditional: From constructional to compositional semantics. *Cognitive Linguistics*, 20(4), 641-73.
- Gerlofs, J.M. (2009). *The use of conditionals in argumentation: A proposal for the analysis and evaluation of argumentatively used conditionals* (dissertatie, Universiteit van Amsterdam). <http://dare.uva.nl/record/305390>.
- Lee, D. (1987). The semantics of *just*. *Journal of Pragmatics*, 11, 377-398.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij, & M.C. van den Toorn (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
- Reuneker, A. (2012). *De argumentatieve oriëntatie van “het is dat”*. Masterscriptie. Leiden: Universiteit Leiden. <http://www.reuneker.nl>.

- Smessaert, H., & Belle, W. van (2010). From manner adverbial to epistemic discourse marker: The case of Dutch *anders*. In A. Van Linden, J-C. Verstraete, & K. Davidse (Red.), *Formal evidence in grammaticalization research* (pp. 137-190). Amsterdam: Benjamins.
- Vandeweghe, W. (2005). Minimale representanten en NoC's: Nadere beschouwingen. In *A.D. 2005 – Taalkundige artikelen voor Ad Welschen*. Geraadpleegd op 20 november 2011, <http://cf.hum.uva.nl/dsp/nederlandsetaalkunde/NTKonderzoek.htm>.
- Verhagen, A. (2000). Concession implies causality, though in some other space. In E. Couper-Kuhlen & B. Kortmann (Red.), *Cause, condition, concession and contrast: Cognitive and discourse perspectives* (pp. 361-380). Berlin: Mouton De Gruyter.
- Verhagen, A. (2002). Retorica en cognitie. In Theo Janssen (Red.), *Taal in gebruik: een inleiding in de taalwetenschap* (pp. 97-110). Den Haag: Sdu.
- Verhagen, A. (2005). *Constructions of intersubjectivity: Discourse, syntax, and cognition*. Oxford: Oxford University Press.
- Welschen, A.J. (1999). *Duale syntaxis en polaire contractie: Negatief gebonden of-constructies in het Nederlands*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.

concept